

Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

Szegények.

Meg ütötte erszénnyét a' lapos menykő.

Szegény ember csupa vízzel főz.

Jeget eszik, vizet iszik, lapuval takaródzik.

Ringy rongy.[1]

Több tetve, mint pénzze.

Ma is csak akkora árnyéka, mint tegnap.

Más' szekere' farkán ül.

Mindenhez látó, semmivel bíró földes Ur.

Madár húsú.

A' teremtet é alatt lasnak sincsen.

Szegény az ördög: mert nincs lelke.

Meztelen, mint a' kis újam.

Tetű vár.

Hátán háza, kebelében kenyere, mint a' csigának.

Árva, mint a' le hüllött levél.

Lelke sincs, hanem párája.

Nyert benne, mint Bertók a' csíkban.[2]

Minden zsíráját ki szívták.

Ebestől macskástól oda lett a' gazda.

Se háza; se tüze.

A' tetűnek leg alább hajléka, ennek semmie.

Árva leány hajja.

Arra jutott; hogy szitáját is süveggel foltozza.

Testte lelke. – Torkig adós.

Suba gallérjánál több se maradt.

Arra jutott: hogy azt se tudgya: hová hajcsa fejét.

Szegény pára. – Széllel él.

Mindenbűl (még a' hóldbúl is) ki kopott.

Őszsze bújnak, mint a' szegény ember malaccai.

Se gyűszűje, se tűje. – Se ökre, se számar.

Úgy van: mint szegény legény a' gazdag városban.

Nincs a' szegénnek féltő marhája.

Szegény egér, melynek csak egy luka van.

Se felesége, se gyermeke.

Kinek mesze nincs, sárral tapaszt.

Egér sincs házánál, mert morzsára se találhatna.

Kinek lova nincs, Bécsbe is gyalog jár.

Se írja szegénnek, se szelencéje.

Alamizsnán szeme.[3]

A' mezítelent nem foszthatni meg.

Fót a' fótot éri.

Avít szűrjén fót hátán a' fót.

Hátrább halad, mint a' rák.

Koldús táskára szorúlt.

Tengődik: mint Toldi Miklós lova a' szemeten.

Roszbab a' koldusnál.

Eleget élt a' szegény, ha hamar oda lett is.

Csontya bőre.

Olyan, mint kit a' koporsóbúl ki vonnak.

Heted szaka se lakik egygyet a' hasával.

Egy pénz árra sőt nem köthetni üngébe.

Alig van háti bőre, az is már kopasz.

A' koldúsnak még maga' apja se baráttya.

Gerincéjéhez száradott a' hasa.

A' szegény néha (étele helyett) aluszik.

Nem igen cifrát rezel.

Néki is sorban házza, mint más szegénnek.

Tűz sincs konyhájában.

Sajt és kenyér, két tál étel a' szegénynél.

Más konyháján élődik.

Hét macska egy egeret meg nem foghatna lukas gatyájában.

Teste lelke, és a' sodró fája.

Volt, de el költ.

Alig takarhattya bé hitván mindenkéjét.

Fagygyas, mint a' rák.

Mint madár az ágon hol itt' hol amott.

A' duda szél bátrabban nyargalódzik.

A' hideg lukba fúj.

Soha nem füstölög kéménnye.

Ne csúfolódogyék a' koldús, ha szegény.

Ikrás, mint az ökör.

Úgy sétál, mint a' kárvallott Görög az üres bótban.

Leány ágra szorúl.

A' házakat kerülgeti.[4]

Barát garas.[5]

Bé esett, mint a' kis kesztyű.

Tejes, mint a' szúnyog.

Alá nyúl a' szegény, mint az ökör fark.

Isten' földgyén lakik.

Kevéssel éri bé.[6]

Szegény legény nem nagy Úr.

Másnak keze lába.

Jaj nékem egyedül senki se hegedül.

Sós levet se ehetik.

Tök magot se ehetik kényyére.

Végy el engem kincsem
Kilenc üngöm készen
Újja héjja, gallér héjja
Egy csöpp allya sincsen.

Se hazája, se országa, se várossa.

A' mint az Urak fel írták, úgy kell meg lenni.

Elő hasú gazda.

Egygyik lába meztelen
A' másikon semmi sincsen.

Nyomorúltabb a' nyúlnál.[7]

Nem fél a' Német: hogy gatyáját el lopják.

Minden héjján van, ki pénz héjján van.

Mankóval segíti lábait.

Senki se irigyli a' pad alatt.

Egy pénz ő nálla forint.

Ott' szakad le a' jég, ahol leg vékonyabb.

Mostani vagy is tegnapi gazda.

Annyi a' földgye: hogy köröszűl ugorhattya.

Körűl belől semmie sincs.

Akár ide, akár amoda néz; ürességet lát.

Test-véretlen lependék.

Oly szegény, mint a' templomba szorúlt egér.

A' szegény embernek szerencséje is szegény.

Ki áll bocskorábúl a' lába.

Nemes ember volna, ha földgyét el nem hordották volna a' Fazekasok.

A' szűrben termett tetű sokkal jobban csíp; mint a' róka torkos mentében neveltetett.

Üres mind szekrénnye, mind erszénnye.

A' réz is kelő pénz nálla.

Nem élhetünk mindnyájan úri módon.

Se pénzze, se posztója, nadrágja sincs.

A' hol semmi sincs, ott a' Bíró se vehett el valamit.

Drága ma a' pénz.

Hitván koldús, ki egy házat el nem tud kerűlni.

Eb szőlő se terem kertjében.

Ott' vész a' szegény, a' hol úrrá akar lenni.

Nagy a' gulya ránccában.

Az árnyékból is alig ehetsz valamit.[8]

Néha a' szegénység dicsőséges.[9]

Addéig kereste őseinek nemességjüket, még ásóra, és kapára talált.

Kinek semmi sincs, attól vette, kinek nem volt.

Rongyos szűr a' nyakában.

Itt' a' tél, jaj kinek nincs fűteni valója.

Gallérja is alig maradott.

A' remén levest kiki fel adhatta a' szegének.

Mindenütt szegény, a' ki szegény.

Könnyű a' szegényen kockázni.

Könnyű a' szegént ki nevetni, de nehéz meg ruházni.

Szegény embernek kevés pártfogója.

Nem tudgya; kihez vigye ügyét.

Könnyű a' szegényt reménnyel táplálni.

Mind a' két felé sántít.

Nem is él; hanem a' szegénységgel bajlódik.

Nem hízik a' pofája.

Laci konyhája.[10]

A' sok ígéret nem teszi gazdaggá a' szegényt.

Ki nem telel a' maga kenyéréen.

Ígéri uraság, meg adni emberség.

A' szegént nem hajtogattya más, hanem a' has.

A' szegéniséget el nem titkolhatni.

Mint vas szög a' zsákból, úgy szegénység a' házból.

Se födele, se háza. – Házi koldús.

Oldal bordáját is meg lehet olvasni.

Kapor se terem kertyében.

Kapcája is rongyos.

Nem sokat erezget két oldala közé.

Maga se keresett, apjáról se maradt valami.

Szegény a' száraz földön is el alszik.

Nem mindenkor gyalázat a' szegénység.[11]

Kinek jövedelme két forint napjára, és hármát költ (ha vak is) által láthattya: hogy koldússágra szorúl.

A' szegénnek nincs miről adózni.

Szegény a' koldus, ha bár neve király is.

Lehet a' gazdagból is szegény, és viszont.

Ha a' gyéként álló el rántják, meztelen farán ül.

Oldalán kamarája, mint a' Baranyi embernek.[12]

Ebek konyháján élődik.

Holmiát a' szegény könnyen számba szedi.

Szénán is álmadozhatik a' szegény.

Hideg konyha, üres tál.
Sok vendéget nem talál.

A' szolga nem Úr.

Szegént az ág is húzza.[13]

Az ő Jóság a' koldúséval határos.[14]

A' koldus soha se kerül, akár hol koldúl.

Árkon kívül högy mester.

Szegénybűl lett gazdagot, az ördög se tűrheti.

Pénz nélkül kerűli meg a' vásárt.

Fűzfa paripán nyargal, még is gyalog jár.

Minden jószágát el kótya vetyélték.

Csak keszegekkel fordul föl néki a' piac.

Nincsenen veszi a' semmin adottat.

Szegény ember hamar meg olvashattya malaccait.

Tele erszénnye pók hállóval.

Ember pénz nélkül, vak bot nélkül.

Egy hibázik a' szegényben.

Avval kötözgeti sebét, a' mivel lehet.

Orvosság nála a' lapú is.

Szegény háztúl ösztövér bárány.

Szegény Úrnak galamb ház a' mészár székje.

Farához száradt a' gyékény.

Többször jön szobájába a' napfény, mint a' kenyér.

Talp alattnyi földgye sincs.

Az embernek oldalán is ki fakad a' szegénség.

Hátán bótya, mint a' csipkés Tótnak.

A' szegény (Húsvét napján is) fekete Vasárnapot ül.

Kötelet se vehet: hogy magát fel akassza.

Anyá szűltt meztelen.

Árnyékot se vét.

Embert a' nyomorúság és árnyék, soha el nem hagygyák.

A' szegénnek se pénzze, se hitele.

Késő a' kolbászt akkor kémélleni, midőn el fogyott.

A' hol semmi sincs, ott' ne keress.

A' kevély szegént a' Manó is csudálva nézi.

Szegén a' szegént hamar ki csúfollja.

Senki se írgyli a' szegénnek sorssát.

A' szegényért is meg halt Krisztus.

Városnak határán kívűl, ő Bíró.

Ott parancsoll, a' hol nem fogadgyák szavát.

Holtta előtt bőrért is el adta.

Kinek mesze nincs fehér földdel meszel.

Istennek háta megett lakik.

Szegényen élni, 's gazdagon halni, esztelenség.

Minő a' kalap, olyan a' köszönet.

Nincs Budának mérője.

Kopíája szalmábúl vagyon.

El fogy a' vagyon, ha nem keresnek reája.

Én is voltam két pénzzel a' vásáron; de nem adtak érte három pénzt.

Fakó kocsi, kender hám. Nemes ember, szűr dolmány.

Nincs oly Nagy Úr, ki meg nem szorúl.

Szegény háztúl málé.

Kutya is a' szegént hamar meg ugattya.

Nálok a' kenyeret Pitának nevezik.

[1] Némely gazdag jót akarván tenni a' szegényekkel roppant házat építtetett számokra, és belé hordatta a' ringy rongyos koldúsokat. A' háznak látására sok külső Urak oda jöttek. Kérdezte a' gazdag: mi héjján látnák a' házat? egy azt felelé; hogy még csak egy papiros malom héjja lenne a' szép épületnek. Kérdeztetvén mondássának okául: azt felelé: hogy azokat a' ringy rongyokat, melyekkel tele lenne a' ház, oda lehetne hordani, és papirokra fordítani.

[2] Bertók nevű paraszt meg irigyelvén szomszédgyának: hogy a' csík el adásban sok nyereséggel térne falujába viszzá. Maga is a' csík kereskedésre adta magát. Csíkokat szedvén egy puttonnyal, midőn azokkal a' folyón által gázolna, egy csík a' puttonból ki fickándozott. Érette le hajúlván Bertók, ki öntötte a' többi is. Így tehát ki is nevetetett, mivel vesztett is a' csíkban.

[3] Kérdeztetvén Diogenes: a' koldusoknak mért adnának örömeőbb az emberek, mint a' szegény Filozofusoknak? Mert (úgymond) ezeknek nincsen alamizsnán szemek. Osztán hamarébb el hiszik, hogy koldúsokká lesznek, mint Filozofusokká.

[4] Diogenes a' házakat kerűlvén, alamizsnául egy darab kenyeret kapott. Azt az úccán tüstént meg ette. Kérdeztetvén: ha nem szégyellené é az úccán evést? azt mondá: szégyenellye gyomrom, mert ehetnék az úccán.

[5] A' Fogadgy Isten a' Barátoknak garassa, mert nekik pénzzök nincsen: hogy valamit ki fizethessenek; hanem a' Fogadgy Istennel élnek.

[6] Némely Püspök Sz. Mártony templomába jövé, meg kérdezte (a' Plébánusnak otthon nem léttében) a' templom' attyátúl: az öreg oltáron mért iratták Sz. Mártony képét katona ruhában? hiszen ő katonasága után Püspökké lett Francia országban Turonban. Erre amaz azt felelé: Uram: ennek oka a' templomunk szegénsége. Mert midőn Sz. Mártont katona ruhában festeti, nem kellene a' kép írónak fizetnie, mint egy lónak árrát. Ha Püspök ruhába festetné, arra hat lovas hintó kellene, osztán még egy két lovász előre, kengyel futóval, három négy liberiás inasokkal, 's több effélével. Ezek pedig sok pénzzében kerűlne a' templomnak, melynek mostani szegénségire nézve kevéssel kelletik be érne.

[7] A' nyúl mindenütt terem; de kevesen tudgyák annak álladalmát. Oly nyomorodott: hogy ellensége elég, védelmezője senki. Nyomorúságát öregbíti a' szaporodás. Egy esztendő alatt

hétszer is fiadzanak, hármat négyet egyszerre; mind ősze huszonnyolcat. Húsz napokig szoptattya, azután ismét meg terhesedik. A' nyúlfiak kényszerítetnek magoknak keresni, mert annyok keveset; apjok soha velek semmit se gondol, sótt meg is eszi őket, ha el kaphattya. Sokszor annyoktól is meg étettetnek, még se oly mohon. Esznek zőldséget, gyökeret, vetéseket, fűvet, káposztát, fa levelet, és télben fa héjkat is. Tartózkodnak az erdőkben, cserékben, kertekben, és a' mezőkön. Nappal nyugszanak tanyaikban; este ki mennek enni, ugrálni. Hold világnál játszanak, egymást kergetik. Ki nyílt szemmel alusznak, mert szömök' héjja kurta. Tanyájátúl meszsze nem távozik. Leg jobb sülttet ad a' háta. Bőrével ruhákat bélelnek, kalapot csinálnak a' szőrébűl; ezt a' Franciák meg fonnyák, és belőlle minden féle materiákat készítenek.

[8] Midőn egy valaki igen fekete kenyeret látott, kérdezte a' gazdátúl: hol a' kenyér, mert csak árnyékát látta? felele a' gazda: edd meg a' fehérít, én az árnyékbűl is alig ehetek.

[9] Az a' híres Római Tanácsnok Regulus a' ki Karthágót meg vette, oly szegény ember volt: hogy minekutánna ásóját és kapáját egyszer'smind el lopták, másokat nem szerezhett. Ezt meg értvén a' Tanács; földgyének művellését magára vállalta. Így tehát (Seneka szerint) a' közönséges Társaság, Regulusnak Árendássa léve.

[10] Második Ulászló királyunk, kit, mivel Cseh létére ezt a' szavat dobzse (jól van) szüntelen szájában hordozta, a' fölföldiek dobzse királynak, az alföldiek pedig (csupa meg vetésbűl) csak Lacinak nevezték; felette jó ember volt. Magájébűl is sokat ajándékozott. Sok pénzt fel vett; és azért jószágokat adott. Ekkor gazdagodott meg annyira Bakacs Tamás, a' többivel egygyűtt; kik a' királynak gyöngeségével viszsára élvén, őtet úgy el szegényítették: hogy az ország' Nagygyai között leg szegényebbnek tartatnék. Utollyára arra jutott: hogy a' mészárszékben húst nem vehetett. A' Budai vásárok üdején, Inassát azon sátorok alá küldötte, melyekben disznó húst sütni, és juh hússal árulni szoktanak; és így lakott jól királyi palotájában. Ezen sátorokat elsőbben Inassai, osztán az egész ország Laci konyhájának nevezték egészen e' mái napig.

[11] A' régiségnek leg nagyobb emberei, önként akartak szegények lenni: hogy tiszta erkölcsöket annál inkább meg őrizhessék. – A' Szamnusok békességet akarván a' Rómaiakkal, kövestyeik által, nagy somma pénzt küldöttek Fogas Kúriusnak akkori tanácsnoknak ki őket sok izben meg verte: most pedig hogy őtet magok' részökre hajcsák. Midőn a' követek hozzája bé eresztettek, fa tányér vala előtte, és azon valami csekély eledelkék gyümölcsbűl, melyel vacsorára közönségesen élni szokott. Hogy osztán őtet a' hozott ajándékkal meg kénálták a' követek; ezeket mondotta Kúrius: kétség kívűl az én szegénységem hitette azt el veletek: hogy pénzzel meg vesztegessetek. De sokkal inkább szeretek én a' gazdagoknak parancsolni, mint magam gazdagsággal birni.

[12] A' Baranyai paraszt szobájábűl ki nem mén tarisznya nélkül, melybe néhány diót, és hagymát téssen. Add ide, így szóll, feleségem a' tarisznyát, hadd öltözzem föl.

[13] Jéneitűl (Szegedi kocsisomtűl) hallottam ezt, midőn Pestrűl Szegedre le hozott. Kocsiával egy fa alatt menvén; mind kalapját elkapta az ág, mind üngébe bele kapaszkodott. Csak jól mondgyák, monda erre Jenei) a' Magyarok: hogy a' szegényt embert az ág is húzza.

[14] Egy Szeleverdi ifiú bele szeretett egy tisztességes kis aszszonyba; és hogy könnyebben el vehesse azt hazudta maga felől: hogy jószágos nemes ember volna. És ha ezt néki nem hinnék úti társsát bizonyságú! hozta, kinek hitelét fel vehetné akár ki. Ösmerték pedig a' társat a' kis aszszonnak szülői, 's tudták is: hogy igen szegény, de tisztességes ember. No hát így szólla hozzá Szeleverdi igaz é társ Uram: hogy én nékem jószágom vagyon? igen is Uraim felele a' társ: Ő földes Úr; és a' mi több az ő józága az enyimmel határos.